

Rozhodování dovolacího soudu v civilních věcech po koncepční změně institutu dovolání¹

MGR. ANTONÍN STANISLAV,² DOKTORAND
PRÁVNICKÉ FAKULTY UNIVERZITY PALACKÉHO,
OLOMOUC

Dovolání je mimořádný opravný prostředek, kterým lze napadnout pravomocné rozhodnutí odvolacího soudu. Podle typu sporu může jít o pravomocný rozsudek nebo usnesení krajského nebo vrchního soudu.³ Dovolání je v podstatě institut, kterým lze prolomit právní moc rozhodnutí.⁴

Znovu zavedené dovolání do právního řádu České republiky⁵ bylo až do konce roku 2012 založeno na kasačním principu, resp. spadalo do kasačního opravného systému. Kasační systém je založen na principu, že kasační soud⁶ – dovolací soud – dovoláním napadnuté rozhodnutí přezkoumává pouze po právní stránce, nikoliv po stránce skutkové. Podle výsledku dovolacího řízení pak kasační soud napadené rozhodnutí potvrdí⁷ nebo zruší.⁸ Nemůže však nikdy rozhodnout tak, že by rozhodnutí odvolacího soudu změnil.⁹

Koncepce dovolacího řízení byla vybudována na tzv. kombinovaném principu přípustnosti a důvodnosti dovolání. Přičemž přípustnost byla založena na objektivním a subjektivním principu.¹⁰ Kombinovaný princip spočíval v tom, že muselo jít o jedno z rozhodnutí taxativně uvedených v § 237 až § 239 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění účinném do 31. 12. 2012 (dále jen „občanský soudní řád účinný do 31. 12. 2012“) – přípustnost, a kumulativně musel být dán jeden ze tří dovolacích důvodů uvedených v § 241a odst. 2 a 3 občanského soudního řádu účinného do 31. 12. 2012 – důvodnost, s výjimkou případu, kdy bylo podáno dovolání proti souhlasnému (konformnímu) rozhodnutí soudu druhého stupně s rozhodnutím soudu prvního stupně. V tomto případě šlo podat úspěšné dovolání nikoli ze tří, ale pouze z jednoho dovolacího důvodu. Ustanovení upravující dovolací důvody bylo totiž třeba od účinnosti tzv. souhrnné novely¹¹ vykládat ve vzájemném kontextu s § 237 odst. 3 občanského soudního řádu účinného do 31. 12. 2012, neboť dotčené ustanovení omezovalo užití dvou důvodů v případě, že bylo dovolání zalo-

ženo na subjektivní přípustnosti podle § 237 odst. 1 písm. c) občanského soudního řádu účinného do 31. 12. 2012 a obdobně podle § 238, 238a a § 239 občanského soudního řádu účinného do 31. 12. 2012. Jediným dovolacím důvodem, který bylo možné užít v obou případech přípustnosti – přípustnosti jak objektivní, tak subjektivní¹² – byl dovolací důvod podle § 241a odst. 2 písm. b) občanského soudního řádu účinného do 31. 12. 2012, tedy že rozhodnutí odvolacího soudu spočívalo na nesprávném právním posouzení věci.

Kritické momenty staré právní úpravy dovolání

Právní úprava dovolání jako mimořádného opravného prostředku však měla svá kritická místa,¹³ která bylo nutné systémově řešit tak, aby dovolání plnilo účel, ke kterému je právním řádem předurčeno. Vrcholná složka výkonné moci si této skutečnosti byla vědoma a ve svém Programovém prohlášení se zavázala tento problém řešit.¹⁴

První úskalí představovala samotná koncepce dovolání, která neumožňovala Nejvyššímu

¹ Článek vznikl v rámci studentského grantu PF_2013_010, který je řešen na katedře občanského práva a pracovního práva Právnické fakulty univerzity Palackého v Olomouci.

² Autor se dále podílel na legislativních pracích spojených s návrhem zákona č. 404/2012 Sb., kterým se mění občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

³ Srov. Winterová, A., a kol., *Civilní právo procesní*, 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva, PRAHA: Linde Praha, 2011, s. 450–451.

⁴ Srov. § 159 občanského soudního řádu.

⁵ Dovolání bylo do právního řádu zavedeno zákonem č. 519/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád a notářský řád, s účinností od 1. 1. 1992.

⁶ Kasačním, resp. dovolacím soudem je výlučně Nejvyšší soud.

⁷ V díkci zákona to znamenalo, že dovolací soud dovolání zamítl, došel-li k závěru, že rozhodnutí odvolacího soudu je správné.

⁸ Možnost odmítnutí dovolání ponechává autor z důvodů kontextu na kasační systém stranou.

⁹ Srov. § 234b občanského soudního řádu účinného do 31. 12. 2012.

¹⁰ Blíže Křiváčková, J., *Přípustnost dovolání v civilním soudním řízení z pohledu stávající a připravované právní úpravy*, *Právní fórum*, č. 6, 2012, s. 242.

¹¹ Zákon č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

¹² Srov. Křiváčková, J., a Hamuláková, K., *Nad nálezem Ústavního soudu o ústavnosti dovolání dle § 237 odst. 1 písm. c) OSŘ a novou právní úpravou dovolacího řízení*, *Právní rozhledy*, č. 5, 2013, s. 171.

¹³ V příspěvku se autor bude věnovat pouze dvěma kritickým místům, a to těm nejzásadnějším.

¹⁴ Srov. Programové prohlášení vlády ze dne 4. srpna 2010, 22s.

soudu náležitě plnit svoji roli, kterou má zakotvenou přímo v Ústavě České republiky,¹⁵ a to roli vrcholného soudního orgánu v civilních věcech,¹⁶ který je povolán sjednocovat rozhodování nižších soudů podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský soudní řád“). Činnost sjednotitele judikatury plní prostřednictvím přijímání stanovisek,¹⁷ zveřejňováním¹⁸ vybraných rozhodnutí ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek a rozhodováním o dovolání.¹⁹ Přičemž právě rozhodování dovolacího soudu o dovoláních je nejpodstatnější částí. Zároveň se jedná o část, jejímž prostřednictvím nemohl Nejvyšší soud náležitě plnit roli sjednotitele judikatury v civilních věcech. Nemožnost tohoto působení byla způsobena především tím, že Nejvyšší soud nemohl provádět celkovou selekci²⁰ nápadů. Absence selekce způsobovala nemožnost výběrů případů zásadní povahy, které nebyly dosud řešeny nebo byly nižšími soudy řešeny rozdílně. V této souvislosti je dále nutné podotknout, že značný okruh věcí zůstával mimo přípustnost tohoto mimořádného opravného prostředku. Tento nedostatek se, vzhledem k přijímání nových zákonů a společenskému vývoji společnosti, projevoval ve sjednocovací praxi rozhodování stále více negativně. Za předpokladu, že nový občanský zákoník²¹ bude od 1. 1. 2014 účinný, byla tato koncepce do budoucna již neudržitelná, neboť je zřejmé, že nový občanský zákoník přinese velké množství otázek, které bude muset Nejvyšší soud v rámci dovolacího řízení řešit.

Vedle nepříliš důsledné koncepce přípustnosti dovolání tížila Nejvyšší soud ještě jedna věc, která byla do jisté míry způsobena právě onou koncepcí, a tou byla neúměrná přetíženost Nejvyššího soudu podanými dovoláními.²² I přes skutečnost, že se občanskoprávnímu a obchodnímu kolegiu Nejvyššího soudu daří za rok vyřídit více věcí, než činí nový nápad,²³ nedaří se efektivním způsobem snížit počet nevyřízených dovolání. Za předpokladu, že by zákonodárce dostatečně nereflektoval situaci přetížení Nejvyššího soudu, trvalo by Nejvyššímu soudu vyřízení nedodělků přibližně 10 let,²⁴ což by se dramatickým způsobem odrazilo v odpovědnosti státu za škodu podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.

Výše uvedené problematické body právní úpravy dovolání vedly k tomu, že Nejvyšší soud byl přetížen podanými dovoláními a nedokázal efektivně plnit svoji ústavně zakotve-

nou roli sjednotitele judikatury v civilních věcech.

V tomto kontextu bylo nezbytné právní úpravu dovolání podrobit důsledné legislativní reformě, která by eliminovala krizové momenty úpravy. V návaznosti na Programové prohlášení vlády byl vyhotoven Plán legislativních prací vlády na rok 2010, ve kterém se počítalo s rozsáhlou změnou úpravy dovolání. Nová právní úprava se připravovala přes dva roky a prošla několika legislativními podobami.²⁵ Od svého počátku byla navržena tak, aby eliminovala všechny nedostatky staré úpravy dovolání a aby podle této nové právní úpravy mohl Nejvyšší soud efektivně plnit svoji roli sjednotitele judikatury v civilních věcech. Základní oblasti, které nová právní úprava podstatně mění za účelem zefektivnění právní úpravy dovolání a posílení role Nejvyššího soudu, jako sjednotitele judikatury, jsou následující:

- Zcela nová koncepce a definice přípustnosti dovolání.²⁶
- Zakotvení nového způsobu rozhodování o přípustnosti dovolání.²⁷
- Podstatné zúžení věcí, ve kterých bylo dovolání absolutně nepřipustné.
- Omezení dovolacích důvodů ze tří na jediný.²⁸

¹⁵ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁶ Vyplyvajícím z čl. 92 Ústavy, který poté v zákonném textu rozvíjí § 14 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷ Srov. § 14 odst. 3 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸ Srov. § 24 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹ Srov. § 236 a násl. občanského soudního řádu.

²⁰ Celkovou selekci nápadů nemohl provádět z důvodu, že dovoláními, jejichž přípustnost byla založena na objektivním principu [§ 237 odst. 1 písm. a) a b) občanského soudního řádu], se musel vždy zabývat. Selekcí tak mohl provádět pouze dílčí, a to v případech dovolání založených na subjektivní přípustnosti [§ 237 odst. 1 písm. c) občanského soudního řádu].

²¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²² Srov. důvodová zpráva k zákonu č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

²³ Nejvyššímu soudu se začalo dařit vyřizovat více dovolání, než činil nápad od roku 2009.

²⁴ Údaj byl sdělen na jednání kulatého stolu k problematice dovolání. Jednání proběhlo v listopadu 2010 v Hrzánském paláci.

²⁵ V průběhu legislativních prací musel být reflektován plenární náleží Ústavního soudu ze dne 21. 2. 2012, sp. zn. Pl. ÚS 29/11, který ke dni 31. 12. 2012 zrušil § 237 odst. 1 písm. c) občanského soudního řádu účinného do 31. 12. 2012.

²⁶ Definice byla naprosto nově formulována především z důvodu plenárního náleží Ústavního soudu, který je citován v předchozí poznámce. Citovaný náleží zrušil § 237 odst. 1 písm. c) občanského soudního řádu účinného do 31. 12. 2012 z důvodu jeho nepředvídatelnosti. Nepředvídatelnost Ústavní soud specifikoval třemi prvky, z nichž jeden byl vágnost definice zásadního právního významu, který byl navíc ještě podpořen demonstrativním výčtem charakteristik rozhodnutí.

²⁷ Nový způsob rozhodování byl do dovolacího řízení zaveden především z důvodu plenárního náleží Ústavního soudu, který je citován v předchozí poznámce. Citovaný náleží zrušil § 237 odst. 1 písm. c) občanského soudního řádu účinného do 31. 12. 2012 z důvodu jeho nepředvídatelnosti. Nepředvídatelnost Ústavní soud definoval třemi prvky, z nichž jedním byl způsob rozhodování o odmítnutí dovolání z důvodu, že ve věci nebyl shledán zásadní právní význam.

²⁸ Tato legislativní úprava vyplývá z Programového prohlášení vlády ze dne 4. srpna 2010.

– Zavedení možnosti, aby Nejvyšší soud mohl nově napadená rozhodnutí měnit.

V další části článku se bude autor věnovat rozhodování dovolacího soudu o dovolání. Autor si je vědom skutečnosti, že s rozhodováním o dovolání bytostně souvisí otázka přípustnosti dovolání, této problematice se níže však věnovat nebude, a to především z důvodu, že otázce přípustnosti bylo v nedávné době věnováno několik odborných článků.²⁹

Rozhodování dovolacího soudu

Jak již bylo uvedeno výše, úprava dovolání v civilních věcech byla do 31. 12. 2012 založena na kasačním principu. Komplexní novelou dovolání provedenou zákonem č. 404/2012 Sb., kterým se mění občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, byl kasační princip opuštěn. Místo něho byl zaveden princip revizní. Od 1. 1. 2013 je tedy dovolací řízení v civilních věcech vybudováno na revizním principu, který spočívá v tom, že revizní soud může kromě zrušení nebo potvrzení napadené rozhodnutí i změnit.³⁰

Možnost zavedení revizního principu do koncepce dovolání byla velmi dlouho diskutována. V rámci dlouhých odborných diskusí bylo nakonec dosaženo většinové shody, že v zájmu urychlení dovolacího řízení, hospodárnosti a efektivnosti soudnictví, není třeba vždy trvat na uplatnění kasačního systému. Autor se domnívá, že zavedení revizního principu byl krok správným směrem. Pokud se jedná o situaci, kdy může Nejvyšší soud věc s konečnou platností uzavřít měnicím rozhodnutím,³¹ není racionálního důvodu, aby tak nemohl učinit. Taková nemožnost by zbytečně vedla k prodlužování soudního řízení a tím celkové neefektivnosti justice.

Rozhodnutí dovolacího soudu se i po koncepční novele dělí podle povahy na dva druhy, a to na rozhodnutí meritorní a rozhodnutí nemeritorní, které můžeme nazývat rozhodnutí procesní povahy. Pokud je vydáno meritorní rozhodnutí, dovolací soud se dovoláním věcně zabýval. V případě nemeritorního rozhodnutí dovolací řízení končí, aniž by se Nejvyšší soud věcí samou zabýval.

Pokud jde o konkrétní podobu rozhodnutí Nejvyššího soudu, může rozhodnout následujícími způsoby.³² Dovolací řízení může zastavit, dovolání odmítnout, dovolání zamítnout, napadené rozhodnutí zrušit a konečně nově může napadené rozhodnutí i změnit. Níže se bude autor věnovat jednotlivým způsobům rozhodnutí, přičemž rozhodnutí o zastavení řízení ponechává stranou.

Odmítnutí dovolání

Odmítnutí dovolání je upraveno v § 243c občanského soudního řádu. Podle tohoto ustanovení dovolací soud odmítne podané dovolání, které není přípustné³³ nebo které trpí vadami, jež nebyly ve lhůtě podle § 243b odst. 3 občanského soudního řádu odstraněny a pro něž nelze v dovolacím řízení pokračovat.

O odmítnutí dovolání rozhoduje dovolací soud usnesením, které je povinen vydat do 6 měsíců ode dne, kdy mu byla věc předložena. Uvedená lhůta je pořádkového charakteru. V jednom z návrhů, který byl v průběhu legislativních prací na Ministerstvu spravedlnosti diskutován, byla tato lhůta navrhována ve vztahu k přípustnosti tak, že marným uplynutím této lhůty by nastala právní fikce, že dovolání je přípustné bez dalšího.³⁴ Autor se domnívá, že prosazení charakteru lhůty jako pořádkové bylo správné. Zavedení fikce přípustnosti po marném uplynutí lhůty by mělo několik negativních aspektů. Nejzásadnějším by byla skutečnost, že deklarovaná role Nejvyššího soudu jako sjednotitele judikatury by byla silně potlačena, neboť by Nejvyšší soud musel meritorně projednávat celou řadu dovolání, která by nemusela vůbec splňovat požadavky na přípustnost. Tím by byla drasticky potlačena možnost selekce zdůrazněné v § 239 občanského soudního řádu. Postačilo by pouze to, aby Nejvyšší soud čelil velkému nápadu podaných dovolání a současně nestíhal dovolání, která nesplňují podmínky přípustnosti, včas odmítat. Tímto by de facto došlo k transformaci na objektivní přípustnost dovolání.

Usnesení o odmítnutí dovolání má dva procesní režimy přijímání. V případě, že senát hlasuje o odmítnutí dovolání z důvodu, že dovolání není podle § 237 občanského soudního řádu přípustné, je třeba, aby s usnesením o odmítnutí souhlasili všichni členové senátu, usnesení musí být tedy přijato jednomyslně. Tato

²⁹ Křiváčková, J., a Hamuřáková, K., Nad nálezem Ústavního soudu o ústavnosti dovolání dle § 237 odst. 1 písm. c) OSŘ a novou právní úpravou dovolacího řízení, *Právní rozhledy*, č. 5, 2013, s. 171; Kühn, Z., O velkých senátech a judikatomích odklonech vysokých soudů, *Právní rozhledy*, č. 2, 2013, s. 39; Křiváčková, J., Přípustnost dovolání v civilním soudním řízení z pohledu stávající a připravované právní úpravy, *Právní fórum*, č. 6, 2012, s. 242.

³⁰ Srov. Winterová, A., a kol., *Civilní právo procesní*, 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva, Praha: Linde Praha, akciová společnost, 2011, s. 422.

³¹ V rámci soustavy obecných soudů.

³² Autor se zaměřuje pouze na rozhodnutí dovolacího soudu, stranou tak nechává rozhodnutí soudu druhého stupně o zastavení řízení z důvodu nezaplacení soudního poplatku nebo odmítnutí dovolání z důvodu, že bylo podáno opožděně.

³³ Srov. § 237 občanského soudního řádu.

³⁴ Pokud by podle tohoto návrhu nestihl dovolací soud vydat v šestiměsíční lhůtě usnesení, bylo by dovolání přípustné bez ohledu na to, zda by byly naplněny zákonné podmínky přípustnosti.

jednomyslnost nebyla v koncepční úpravě institutu dovolání navržena od počátku, její začlenění vyvolal plenární náleží Ústavního soudu,³⁵ který ke dni 31. 12. 2012 zrušil § 237 odst. 1 písm. c) občanského soudního řádu účinného do 31. 12. 2012.³⁶ Možnost zavedení jednomyslnosti vyplynula z analýzy Ministerstva spravedlnosti, která byla vyhotovena v reakci na výše uvedený náleží Ústavního soudu. Autor se domnívá, že byl zvolen správný postup, který dostatečně reflektuje jeden ze tří aspektů³⁷ protiústavnosti shledané Ústavním soudem, a to způsob rozhodování o odmítnutí dovolání z důvodu, že dovolání není přípustné. V současné době je nastaven stejný způsob odmítnutí dovolání jako v případě odmítnutí návrhu v řízení před Ústavním soudem.³⁸

V případě odmítnutí dovolání pro vady,³⁹ jež nebyly ve lhůtě pro podání dovolání odstraněny, a nelze pro ně v dovolacím řízení pokračovat, rozhoduje senát prostou většinou svých členů.

Pokud dovolací soud dovolání neodmítne, postupuje podle ustanovení § 243d a § 243e občanského soudního řádu. Podle těchto ustanovení může dovolací soud dovolání zamítnout, rozhodnutí odvolacího soudu změnit nebo rozhodnutí odvolacího soudu zrušit a věc vrátit k dalšímu řízení. Pro každé rozhodnutí dovolacího soudu je rozhodující stav v době vydání napadeného rozhodnutí odvolacím soudem.

Zamítnutí dovolání

Dovolací soud dovolání zamítne, dojde-li k závěru, že dovoláním napadené rozhodnutí odvolacího soudu je správné. V tomto případě je dovolání přípustné, není však důvodné.

Nejvyšší soud v první fázi posuzování dovolání došel k závěru, že dovolání je přípustné podle jedné ze 4 vymezených podmínek přípustnosti dovolání v § 237 občanského soudního řádu. Následně, při podrobném přezkumu napadeného rozhodnutí, však dojde k závěru, že i přes počáteční přípustnost dovolání je rozhodnutí odvolacího soudu správné a dovolání je nutné zamítnout. V tomto ohledu je však nutné podotknout, že i když dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí je správné, neznamená to, že rozhodnutí odvolacího soudu nevykazuje žádné vady. Dovolací soud je totiž oprávněn napadené rozhodnutí přezkoumat pouze v rozsahu, ve kterém byl napaden výrok, a z důvodu, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Přitom přihlédne též k vadám uvedeným v § 229 odst. 1, § 229 odst. 2 písm. a) a b) a § 229 odst. 3 občanského soudního řádu, jakož i k ji-

ným vadám řízení, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Může tedy nastat situace, že napadené rozhodnutí bude obsahovat vady, které neměly vliv na nesprávné právní posouzení věci, nejsou uvedeny v § 229 odst. 1, § 229 odst. 2 písm. a) a b) a § 229 odst. 3 občanského soudního řádu. Nemohly mít ani za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Tato situace však nezmění nic na tom, že dovolací soud dojde k závěru, že napadené rozhodnutí je správné.

Změna rozhodnutí

Nově může od 1. 1. 2013 dovolací soud rozhodnutí odvolacího soudu také změnit. Ke změně rozhodnutí je třeba, aby byly kumulativně splněny dva předpoklady. Bez splnění těchto předpokladů není možné o dovolání rozhodnout měnicím rozhodnutím. Prvním předpokladem je skutečnost, že rozhodnutí odvolacího soudu je nesprávné. V praxi to bude znamenat, že rozhodnutí odvolacího soudu je založeno na nesprávném právním posouzení věci.⁴⁰ Druhým předpokladem, aby mohl dovolací soud rozhodnutí druhoinstančního soudu změnit, je podmínka, aby dosavadní výsledky řízení ukazovaly, že je možné o věci rozhodnout. Druhý předpoklad je velmi podstatný, je to vlastně jakýsi přechodový prvek mezi kasací a revizí. Podle názoru autora musí výsledky řízení naprosto přesně indikovat, že je ve věci možné rozhodnout tak, že dovolací soud změní rozhodnutí odvolacího soudu; jakékoliv pochybnosti o tom, že výsledky řízení nenaznačují možnost změny, mají vést ke zrušení rozhodnutí.

³⁵ Náleží Ústavního soudu ze dne 21. 2. 2012, sp. zn. Pl. ÚS 29/11.

³⁶ Sama důvodová zpráva říká, že navržené ustanovení v sobě reflektuje plenární náleží Ústavního soudu a zavádí kvalifikovanější způsob rozhodování o přípustnosti dovolání.

³⁷ Z analýzy Ministerstva spravedlnosti vyplynulo, že zrušené ustanovení činí z pohledu Ústavního soudu protiústavní tři klíčové aspekty. Prvním prvkem je vágnost definice zásadního právního významu podpořená demonstrativním výčtem charakteristik rozhodnutí odvolacího soudu, které z nich činí rozhodnutí, jež mají mít zásadní právní význam. Druhým je nejednotná judikatura Nejvyššího soudu, která vede na jedné straně k nepředvídatelnému rozšiřování, a jinde zase k nepředvídatelnému zužování, které rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam. Posledním aspektem je pak způsob rozhodování o odmítnutí dovolání z důvodu, že ve věci nebyl shledán zásadní právní význam.

³⁸ Srov. § 43 odst. 2 ve spojení s § 19 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudě, ve znění pozdějších předpisů.

³⁹ Srov. § 241b odst. 3 občanského soudního řádu.

⁴⁰ V současné době lze úspěšně podat dovolání pouze z důvodu, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Před koncepční novelou dovolání bylo možno podat dovolání ze tří důvodů: vedle nesprávného právního posouzení šlo ještě o vadu řízení, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci a skutečnost, že rozhodnutí vychází ze skutkového zjištění, které nemá podle obsahu spisu v podstatné části oporu v provedeném dokazování. Pokud nešlo o dovolání proti rozhodnutí soudu druhého stupně, který byl konformní s rozhodnutím soudu prvního stupně. V tomto případě šlo užít pouze jeden dovolací důvod, a to stejný důvod jako nyní.

Nejvyšší soud tak musí vždy bedlivě zkoumat a promyslet, zda může ve věci rozhodnout tím, že rozhodnutí odvolacího soudu změní. Ve většině případů bude měnit již pravomocné rozhodnutí soudu druhého stupně.⁴¹ Mechanická aplikace revizního systému by mohla vést k vydání rozhodnutí, které by nebylo v souladu se skutečným stavem, což by logicky vedlo k absurdním situacím. V průběhu dovolacího řízení může nastat spousta nových skutečností, které mohou mít vliv na předmět sporu. Například by mohlo dojít k zániku nemovitosti, o kterou se vedl spor ohledně vypořádání podílového spoluvlastnictví. Vzhledem ke konstrukci dovolacího řízení by však revizní soud neměl šanci tyto skutečnosti zjistit, a i kdyby se o nich dozvěděl, nesměl by k nim přihlížet.

Zrušení rozhodnutí

Nakonec může dovolací soud rozhodnout tak, že rozhodnutí odvolacího soudu zruší a věc vrátí k dalšímu řízení. Legislativně koncipoval jako poslední. Ze systematického výkladu ustanovení občanského soudního řádu upravujících rozhodování o dovolání vyplývá, že dovolací soud by měl aplikovat zrušovací rozhodnutí v případech, kdy nelze rozhodnout jinak, tedy především, kdy nelze napadené rozhodnutí změnit. Pokud tedy nejsou splněny podmínky pro zastavení dovolacího řízení, pro odmítnutí dovolání, pro zamítnutí dovolání nebo pro změnu rozhodnutí odvolacího soudu, dovolací soud rozhodnutí zruší. Požadavek je logický a je založen na racionálních úvahách akcentujících hospodárnost a rychlost soudního řízení. V případech, kdy je možné civilní spor s konečnou platností rozhodnout tím, že se změní rozhodnutí odvolacího soudu, je to zajisté po všech stránkách vhodnější, než rozhodnutí rušit a vracet věc zpátky k dalšímu řízení.

Dojde-li k situaci, že dovolací soud aplikuje jednu z kasačních složek, rozhodnutí odvolacího soudu zruší a vrátí věc tomuto soudu k dalšímu řízení. Pokud by důvody zrušení rozhodnutí odvolacího soudu platily i pro rozhodnutí soudu prvního stupně, zruší dovolací soud i toto rozhodnutí a věc předá rovnou soudu prvního stupně, popřípadě věc postoupí věcně příslušnému soudu.⁴² Dovolací soud zároveň zruší všechna rozhodnutí, která jsou na zrušeném rozhodnutí, popř. zrušených rozhodnutích, závislá.

Zamyšlení nad příslušností senátů

V rámci revizního systému rozhodování,⁴³ nové přípustnosti⁴⁴ dovolání a kontextu § 20 zákona

č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů, vyvstává otázka, jaký senát má rozhodovat o dovolání při různých podmínkách přípustnosti dovolání. Nově formulovaný § 237 občanského soudního řádu zavádí 4 podmínky přípustnosti, na základě kterých je dovolání přípustné a následně projednatelné za účelem rozhodnutí dovolacího soudu. V tomto ohledu se otevírá otázka, zda v případě rozhodování na základě různých podmínek přípustnosti je dána příslušnost vždy malému senátu.

Ustanovení § 237 občanského soudního řádu upravuje následující podmínky přípustnosti dovolání. Musí jít o rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se končí odvolací řízení, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva,

- i. při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu,
- ii. která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena,
- iii. je dovolacím soudem rozhodována rozdílně,
- iv. má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak.

Autor se domnívá, že v každém případě přípustnosti bude o dovolání rozhodovat malý senát. V případech iii. a iv. však může dojít v průběhu rozhodování k postoupení věci k rozhodnutí velkému senátu. O tuto situaci půjde v případech, kdy malý senát při svém rozhodování dojde k právnímu názoru, který je odlišný od právního názoru již vyjádřeného v rozhodnutí Nejvyššího soudu. Tato situace pak logicky dopadá na rozhodování o dovolání vymezené přípustností v případech iii. a iv. Pokud nastane tato situace, bude o dovolání rozhodovat velký senát. V případě, kdy bude takto rozhodovat velký senát, mohou nastat dvě procesně odlišné situace.

Autor při následném hodnocení hypotetických procesních situací sdílí právní názor vyjádřený ve stanovisku pléna Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2011, sp. zn. Plsn 1/2011, kterým bylo zaujato stanovisko k výkladu § 20 zákona o soudech a soudcích. Procesně správnou situací autor označuje v případě, kdy senát jedná v souladu s uvedeným stanoviskem Nejvyššího soudu, procesně nesprávnou potom označuje tu situaci, kdy Nejvyšší soud postupuje v rozporu se stanoviskem.⁴⁵

⁴¹ Nejvyšší soud však nyní může odložit i právní moc napadeného rozhodnutí.

⁴² Rozhodoval-li o věci věcně nepřislušný soud.

⁴³ Kdy půjde o změnu rozhodnutí odvolacího soudu.

⁴⁴ Autor se zaměřuje pouze na přípustnost dovolání proti rozhodnutím, kterými se odvolací řízení končí.

⁴⁵ Autor upozorňuje, že se jedná pouze o modelové situace.

První situace, procesně správná, spočívá v tom, že velkému senátu byla věc postoupena v souladu s podmínkami uvedenými v § 20 zákona o soudech a soudcích.⁴⁶ V tomto případě velký senát o věci meritorně rozhodne. Druhá situace, procesně chybná, spočívá v tom, že velkému senátu byla věc postoupena v rozporu s podmínkami uvedenými v § 20 zákona o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů.⁴⁷ V tomto případě by měl velký senát věc přikázat tříčlennému senátu zpět k projednání a rozhodnutí. Pokud by o věci meritorně rozhodl, došlo by s největší pravděpodobností k porušení čl. 38 odst. Listiny základních práv a svobod.⁴⁸

Závěr

Ve svém článku jsem stručně shrnul problematiku rozhodování o dovolání jako mimořádném opravném prostředku po koncepční změně, která byla provedena novelou č. 404/2012 Sb., kterou se mění občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony,

s účinností od 1. 1. 2013. Akcent byl věnován především nové koncepci dovolání a možnosti dovolacího soudu změnit rozhodnutí odvolacího soudu. Osobně považuji provedenou změnu dovolání za velmi zdařilou. Z přijaté legislativní úpravy je zřejmé, že novela byla důsledně připravována a v rámci legislativního procesu byla vedena široká odborná diskuse, ve které bylo mnoho prostoru pro uplatňování oponentních názorů, což je při tvorbě takto zásadních předpisů nezbytné. Domnívám se, že nově nastavený směr dostatečně eliminuje deficit, které měla právní úprava dovolání účinná do 31. 12. 2012, a do budoucna by měla Nejvyššímu soudu otevřít pole působnosti v oblasti jeho role sjednotitele judikatury.

⁴⁶ Srov. Stanovisko pléna Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2011, sp. zn. Plsn 1/2011.

⁴⁷ Srov. Stanovisko pléna Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2011, sp. zn. Plsn 1/2011.

⁴⁸ Srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 18. 4. 2007, sp. zn. IV. ÚS 616/06 a nálezy Ústavního soudu ze dne 20. 3. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 4/06.

Ochrana práv pacienta při nedobrovolné hospitalizaci¹

MGR. PETR PODRAZIL, INTERNÍ DOKTORAND NA KATEDŘE OBČANSKÉHO A PRACOVNÍHO PRÁVA PRÁVNICKÉ FAKULTY UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI, ADVOKÁTNÍ KONCIPIENT

Osobní svoboda člověka představuje jedno z nejvýznamnějších základních lidských práv v demokratické společnosti, o čemž svědčí i systematické zařazení tohoto práva do hlavy druhé oddílu prvního Listiny základních práv a svobod, který je označen jako Základní lidská práva a svobody.² Pojem „osobní svoboda“ je značně široký a obtížně definovatelný. Listina nikde ve svých ustanoveních tento pojem nedefinuje a v čl. 8 odst. 1 pouze lakonicky stanoví, že osobní svoboda je zaručena.

Osobní svoboda není právem absolutně neomezeným. Odstavce 3–6 článku 8 Listiny vytváří ústavní prostor pro nezbytné zákonné omezení osobní svobody za účelem ochrany jiných ústavně zaručených hodnot. Každý případ takového omezení osobní svobody musí být doprovázen

předem stanovenými zárukami. Pro všechna zákonná omezení platí, že ústavní výjimky z uvedeného práva (myšleno osobní svobody) je třeba vykládat způsobem restriktivním a zásahy do něj musí být činěny přiměřeně citlivě.³

Právní řád poskytuje osobní svobodě ochranu dvojího charakteru – ochranu hmotněprávní a ochranu procesní. Hmotněprávní ochrana spočívá ve výhradě zákona. Omezení osobní svobody člověka je tak přípustné pouze za podmínek taxativně vypočtených v zákoně. Procesní ochrana je vybudována na úpravě procesního postupu, který musí být při omezování osobní svobody dodržován.

Předmětem dalšího výkladu budou tzv. zdravotnické detence. Pojem „zdravotnické detence“ je název, který je užíván pro nedobrovolné, leč zákonné omezení osobní svobody v ústavu

¹ Tento článek vznikl v rámci řešení grantového projektu PF_2013_010, Projekt Studentské grantové soutěže UPOL.

² Nález Ústavního soudu ze dne 21. června 2000, sp. zn. I. ÚS 645/99.

³ Tamtéž.

zdravotnické péče opírající se o čl. 8 odst. 6 Listiny, čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva) a ustanovení § 38 odst. 1 písm. b), c) zákona o č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (dále jen ZOZS).

Podle čl. 8 odst. 6 Listiny ve spojení s čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy platí, že člověk může být převzat nebo držen v ústavu zdravotnické péče bez svého souhlasu pouze za podmínek a v souladu s řízením stanoveným zákonem. Důvody, které jsou stanoveny zákonem pro přípustné omezení osobní svobody, vychází z § 38 odst. 1 písm. b), c) ZOZS.⁴

Postup soudního přezkumu detence v případě pacientů nedobrovolně hospitalizovaných v ústavu zdravotnické péče je upraven v části třetí hlavě páté zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen o. s. ř.), v rámci řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče (§ 191a – § 191h o. s. ř.).

Odvolání

Detenční řízení se rozpadá do dvou fází. Úkolem soudu v první fázi řízení je zjistit, zda pro převzetí pacienta do ústavu vykonávajícího zdravotnickou péči existovaly zákonné důvody a zda tyto důvody trvají i ke dni rozhodování soudu. O zákonnosti detence musí být rozhodnuto do sedmi dnů od vydání usnesení o zahájení řízení (§ 191b o. s. ř., § 81 o. s. ř.). Pokud soud vysloví, že převzetí proběhlo v souladu se zákonnými důvody, tyto důvody trvají a umístěný je i nadále omezen ve styku s vnějším světem, pokračuje soud v řízení o vyslovení přípustnosti jeho dalšího držení v ústavu (§ 191d o. s. ř.). V rozsudku, který musí být vyhlášen do 3 měsíců od výroku o přípustnosti převzetí do ústavu a o trvání jeho důvodů, rozhodne soud, zda další držení je přípustné a na jakou dobu (§ 191d odst. 4 o. s. ř.).

Proti usnesení soudu o vyslovení přípustnosti převzetí, kterým se končí první fáze detenčního řízení, je možné podle § 191c odst. 2 o. s. ř. podat odvolání. Odvolání nemá odkladný účinek, což znamená, že po vyhlášení usnesení o přípustnosti převzetí musí soud kontinuálně pokračovat v další fázi řízení (tj. v řízení o vyslovení přípustnosti dalšího držení v ústavu) bez ohledu na to, zda bylo proti usnesení podáno odvolání či nikoliv.⁵

V zájmu požadavku na urychlený přezkum nedobrovolné detence stanovil zákonodárce novelou detenčního řízení provedenou zákonem č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony,

v ustanovení § 191c odst. 2 o. s. ř. soudu prvního stupně povinnost předložit spis odvolacímu soudu bez zbytečného odkladu poté, co mu bylo odvolání doručeno. O podaném odvolání rozhodne odvolací soud nejdéle do 1 měsíce.⁶

Deficit jak stávající, tak předchozí právní úpravy spatřuji v tom, že občanský soudní řád výslovně neupravuje, kdo je k podání odvolání oprávněn. Ustanovení § 191c odst. 2 o. s. ř. pouze stanoví, že proti usnesení se může odvolat i ústav, bylo-li vysloveno, že převzetí se nestalo v souladu se zákonnými důvody, nebo že tyto důvody již netrvají.

Při posuzování podmínek subjektivní přípustnosti odvolání je nutno mít na paměti účel právní úpravy detenčního řízení, jež směřuje k soudnímu přezkumu nedobrovolné hospitalizace člověka. Nedobrovolný zásah do osobní svobody představuje pro každého člověka útrapy, které jsou spojeny s citovým a tělesným strádáním a mohou mít pro jeho život nedozírné následky. Subjektivní podmínky přípustnosti podání odvolání ve prospěch umístěného by tak podle mého názoru měly být stanoveny pro široký okruh osob a (v případě jakýchkoliv pochybností) vykládány nikoliv restriktivně.

Z povahy a účelu detenčního řízení lze dovést, že právo podat odvolání je primárně přiznáváno osobě nedobrovolně internované (dále jejímu zástupci či opatrovníkovi pro řízení z řad z advokátů, nezvolí-li si umístěný svého zástupce, viz § 191b odst. 2 o. s. ř.). Člověk nedobrovolně umístěný v ústavu zdravotnické péče však v mnoha případech nedokáže pochopit smysl takového podání, často je pod vlivem tlumících medikamentů, nebo se nachází v komatózním stavu. Tíha odpovědnosti za řádné hájení práv pacienta tak obvykle leží na bedrech opatrovníka, jenž byl umístěnému soudem ustanoven z řad advokátů. Takového opatrovníka nepojí s umístěným žádné pouto (rodinné či citové) a jeho přístup k hájení práv osoby nedobrovolně umístěné do zdravotnického řízení je mnohdy laxní.⁷

⁴ Pacienta lze bez jeho souhlasu nebo v případě nezletilého pacienta nebo pacienta zbaveného způsobilosti k právním úkonům bez souhlasu zákonného zástupce hospitalizovat, jestliže: b) ohrožuje bezprostředně a závažným způsobem sebe nebo své okolí a jeví známky duševní poruchy nebo touto poruchou trpí nebo je pod vlivem návykové látky, pokud hrozbu pro pacienta nebo jeho okolí nelze odvrátit jinak, nebo c) jeho zdravotní stav vyžaduje poskytnutí neodkladné péče a zároveň neumožňuje, aby vyslovil souhlas.

⁵ Absence suspenzivního účinku odvolání proti usnesení soudu o vyslovení přípustnosti převzetí je jednou z mnoha záruk stanovených občanským soudním řádem pro rychlý průběh detenčního řízení. Soud prvního stupně nesmí čekat na výsledky odvolacího řízení a musí ihned zahájit druhou fázi řízení, jejímž cílem je rozhodnout, zda další držení umístěného v ústavu je přípustné a na jakou dobu. Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. února 2006, sp. zn. 30 Cdo 425/2005.

⁶ Soudní praxe ukáže, nakolik je dodržení této lhůty reálné.

⁷ Autor nemá nutně na mysli snižování důstojnosti advokátského stavu, ale zhodnocení reálné možnosti účinné ochrany práv

Vzhledem k dikci ustanovení § 191f o. s. ř., které poskytuje umístěnému, jeho zástupci, opatrovníkovi a osobám jemu blízkým právo žádat ještě před uplynutím doby, do které je držení přípustné, o nové vyšetření pacienta a o rozhodnutí o propuštění, je-li odůvodněna domněnka, že další držení v ústavu není důvodné, se nabízí řešení v podobě stanovení subjektivní podmínky přípustnosti odvolání ve prospěch těchto osob. Z hlediska náležité ochrany práv hospitalizovaného by bylo žádoucí, aby právo podat odvolání ve prospěch umístěného měla i osoba blízká (ačkoli není účastníkem řízení ani zástupcem umístěného), neboť bude mít na pečlivé ochraně práv (např. vzhledem k citovým vazbám k umístěnému) ve většině případů opravdový zájem.⁸

K efektivní ochraně práv osoby nedobrovolně hospitalizované je zapotřebí, aby soudem ustavený opatrovník v průběhu řízení k ochraně práv umístěného aktivně a efektivně svojí procesní činností přispíval. Postup soudů a advokátů je často pouze formalistický a ustavení advokáti nevyvíjí pro hospitalizovaného veškeré možné úsilí tak, jako je tomu v případě, kdy jsou smluvními zástupci svého klienta. Funkce opatrovníka nebyla zákonem stanovena, aby usnadňovala činnost soudu tím, že má kam odesílat písemnosti. Byla vytvořena proto, aby do důsledku hájila zájmy nepřítomného, což představuje mj. studium spisu, podávání vyjádření a vedení celého sporu za nepřítomného tak, jak by takovou povinnost byl nucen plnit smluvní zástupce.⁹ Nejčastější pochybení soudem ustavených opatrovníků spočívají v absenci snahy o navázání kontaktu s klientem, nedostatečném prostudování spisu, nepodání opravného prostředku v okamžiku, kdy je ho třeba, atd. Pokud se ustavení opatrovníka jeví jako zcela formální a pokud ustanovený opatrovník očividně neplní v daném řízení své povinnosti, má soud považovat za svou povinnost zprostit opatrovníka jeho funkce a jeho nečinnost tak netolerovat.¹⁰

Relevantním opravným prostředkem, kterého osoba nedobrovolně převzatá do ústavu zdravotnické péče může využít, zjistí-li, že došlo k vydání rozhodnutí, ačkoliv bylo porušeno právo na její efektivní právní zastoupení z důvodu nečinnosti či formálního přístupu k průběhu řízení ze strany soudem ustanoveného opatrovníka, je žaloba pro zmatečnost podaná analogicky ve smyslu ustanovení § 229 odst. 1 písm. h) o. s. ř. Podle judikatury totiž platí, že samotná okolnost, že opatrovník ustanovený soudem účastníku pro řízení při splnění podmínek pro jeho ustanovení, zakotvených v § 229 odst. 1 písm. h) o. s. ř., nevykonával řádně svou funkci a nehájil práva a zájmy účastníka řízení,

může založit důvod zmatečnosti dle § 229 odst. 1 písm. h) o. s. ř.¹¹ Podle stanoviska pléna Ústavního soudu je vyčerpání žaloby pro zmatečnost podmínkou pro podání ústavní stížnosti (§ 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu).¹²

Dovolání

Charakter dvojfázového detenčního řízení a vazby mezi jednotlivými fázemi mohou být demonstrovány na následujícím případě. Okresní soud v Ústí nad Labem vydal podle § 191b odst. 4 o. s. ř. usnesení, kterým vyslovil, že k převzetí pacienta psychiatrickým oddělením došlo ze zákonných důvodů, neboť umístěný jeví známky duševní choroby a ohrožoval své okolí. Proti usnesení podal umístěný odvolání. Krajský soud v Ústí nad Labem jako soud odvolací usnesení soudu prvního stupně potvrdil. Proti usnesení odvolacího soudu podal umístěný dovolání.

Nejvyšší soud se nejprve věnoval posouzení přípustnosti dovolání a dospěl k závěru, že první fáze detenčního řízení ukončená vydáním usnesení podle § 191b odst. 4 o. s. ř. má povahu předběžného opatření ve vztahu k druhé fázi řízení, která je završena vynesením rozsudku podle § 191d odst. 4 o. s. ř., jímž soud vysloví, zda další držení pacienta v ústavu je přípustné a na jakou dobu. Jakkoliv usnesení soudu zasahuje do sféry osobní svobody umístěného, rozhoduje se jím pouze o otázce, zda k převzetí umístěného došlo ze zákonných důvodů. Teprve výrok o přípustnosti převzetí je předpokladem pro vlastní řízení o vyslovení přípustnosti jeho dalšího držení v ústavu.¹³

Rozhodnutí Nejvyššího soudu bylo vydáno v době nyní již neúčinné právní úpravy mimořádného opravného prostředku dovolání.¹⁴ Dovolatel odůvodňoval přípustnost dovolání proti

osoby, kterou advokát nezná a nezvolil si ji jako svého zmocněnce.

⁸ Nelze však opominout, že v praxi se vyskytují poměrně hojně situace, kdy je osoba nedobrovolně internována do ústavu zdravotnické péče právě z popudu svých příbuzných, kteří tak činí z nejrůznějších příčin (zájem o majetek umístěného, osobní antipatie, zátěž spojená s ošetřováním umístěného, atd.).

⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 25. září 2002, sp. zn. I. ÚS 559/2000.

¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 11. ledna 2007, sp. zn. IV. ÚS 273/05.

¹¹ Usnesení Krajského soudu ze dne 5. května 2010, sp. zn. 30 Co 124/2010. Rozhodnutí soudů se sice vztahují primárně na případy, kdy účastníku řízení byl ustanoven opatrovník z důvodu neznámého pobytu nebo proto, že se mu nepodařilo doručit na známou adresu v cizině, ačkoliv k takovému opatření nebyly splněny předpoklady, závěry rozhodnutí jsou však obecného charakteru a jsou plně aplikovatelné na všechny případy, kdy je účastníkovi na základě rozhodnutí soudu ustanoven opatrovník (§ 20 a násl. o. s. ř.).

¹² Stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 16. prosince 2008, sp. zn. Pl. ÚS 26/08.

¹³ Usnesení Nejvyššího soudu z 5. března 2008, sp. zn. 30 Cdo 2738/2006.

¹⁴ Ustanovení § 236 a násl. zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, před nabytím účinnosti zákona č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Nová právní úprava dovolání vstoupila v účinnost 1. ledna 2013.

usnesení soudu vydanému podle § 191b odst. 5 o. s. ř. odkazem na v současné době neplatné ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., podle něhož bylo dovolání přípustné proti rozsudku nebo usnesení odvolacího soudu, jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže dovolání nebylo přípustné podle písmena b) § 237 odst. 1 o. s. ř. a dovolací soud dospěl k závěru, že napadené rozhodnutí mělo ve věci samé po právní stránce zásadní význam. Svou argumentaci opřel Nejvyšší soud o výklad pojmu „věc sama“, kterou ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. stanovilo jako jednu z podmínek přípustnosti dovolání. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že v řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče je nutno považovat za věc samu rozhodnutí rozsudkem vydaným podle § 191d odst. 4 o. s. ř. a nikoliv rozhodnutí usnesením podle § 191b odst. 5 o. s. ř. Usnesení podle § 191b odst. 5 o. s. ř. přisuzoval Nejvyšší soud povahu předběžného opatření, které nemůže být napadeno dovoláním, neboť charakter tohoto rozhodnutí je třeba klasifikovat jako rozhodnutí vydané nikoliv ve věci samé.¹⁵ Nutno podotknout, že nastíněné závěry ohledně povahy usnesení, jež bylo vydáno v intencích § 191b odst. 5 o. s. ř., se aplikují podle Nejvyššího soudu i na podmínky přípustnosti žaloby na obnovu řízení, kterou může účastník napadnout pravomocný rozsudek, nebo pravomocné usnesení, jímž bylo rozhodnuto ve věci samé (§ 228 odst. 1 o. s. ř.).¹⁶

Výklad zaujatý Nejvyšším soudem však shledávám problematickým. Řízení o vyslovení přípustnosti převzetí je řízením, jehož právní úprava je zakotvena v části třetí občanského soudního řádu v rámci řízení v prvním stupni. Nejvyšší soud odůvodňuje nepřípustnost podání dovolání proti usnesení, kterým soud vyslovil, že převzetí pacienta se uskutečnilo v souladu se zákonnými důvody, povahou tohoto usnesení, o němž stanoví, že má povahu předběžného opatření. S tímto závěrem se však neztotožňuji. Usnesení soudu prvního stupně vydané podle § 191b odst. 5 o. s. ř. nelze považovat za předběžné opatření ve smyslu ustanovení § 74 a násl. o. s. ř. upravené v části druhé občanského soudního řádu, která zahrnuje činnost soudu před zahájením řízení. Terminologicky konformnější by bylo označit usnesení soudu o vyslovení přípustnosti převzetí (§ 191b odst. 5 o. s. ř.) jako předběžné rozhodnutí a nikoliv jako předběžné opatření. Závěr Nejvyššího soudu o nepřípustnosti dovolání proti usnesení vydanému podle § 191b odst. 5 o. s. ř. se jeví účelovým a zdá se být veden snahou bránit dalšímu zabřemenění soudu.¹⁷

V souladu s platnou a účinnou právní úpravou přípustnosti dovolání platí, že dovolání není přípustné proti usnesením, kterými bylo

rozhodnuto o předběžném opatření [(§ 238 odst. 1 písm. g) o. s. ř.]). Domnívám se, že usnesení, kterým se vyslovuje, zda k převzetí pacienta došlo ze zákonných důvodů, a pokud ano, zda tyto důvody trvají, nelze považovat za rozhodnutí, kterým bylo rozhodnuto o předběžném opatření. Pojmovým znakem předběžného opatření je skutečnost, že jej předseda senátu nařídí před zahájením řízení, je-li třeba, aby zatím byly upraveny poměry účastníků, nebo je-li obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen (§ 74 odst. 1 o. s. ř.). Usnesení podle § 191b odst. 5 o. s. ř. je vydáváno až po zahájení řízení (§ 191b odst. 1 o. s. ř.) a končí se jím první etapa detenčního řízení, jehož předmětem (tedy věcí samou) bylo prošetřit, zda pacient byl bez svého písemného souhlasu převzat do ústavu zdravotnické péče v souladu s některým z důvodů, které jsou taxativně stanoveny zákonem [(§ 38 odst. 1 písm. b), c) zákona o zdravotních službách)]. Funkční provázanost a podmíněnost první a druhé fáze detenčního řízení je nepochybná. Není-li první etapa řízení ukončena vydáním usnesení dle § 191b odst. 5 o. s. ř., nemůže nastat situace předvídaná ustanovením § 191d a násl. o. s. ř. (tj. soud nemůže pokračovat v řízení o vyslovení přípustnosti dalšího držení pacienta v ústavu). Předmět druhé fáze detenčního řízení je v podstatě totožný s předmětem, pro nějž se konala první fáze řízení. I v druhé etapě řízení má soud *ex officio* za povinnost zkoumat, zda pro převzetí pacienta stále existují zákonné důvody. Tato povinnost se rozšiřuje pouze o nutnost soudu zkoumat všechny další skutečnosti, které dovedou soud k závěru, na jak dlouhou dobu je nedobrovolná hospitalizace přípustná.¹⁸

Při pochybnostech, zda určitý institut je aplikovatelný a využitelný pro procesní rámec detenčního řízení, je nutné vycházet ze základního smyslu a účelu, který detenční řízení sleduje.

¹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu z 5. března 2008, sp. zn. 30 Cdo 2738/2006. Stejně závěry byly vysloveny např. rovněž v usnesení Nejvyššího soudu ze dne ze dne 31. října 2007, sp. zn. 30 Cdo 3805/2007.

¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. září 2007, sp. zn. 30 Cdo 1245/2007.

¹⁷ Velmi nešťastně shledávám odůvodnění Nejvyššího soudu v oblasti snahy o vysvětlení pojmu „věc sama“. Nejvyšší soud při osvětlování tohoto termínu odkazuje na řízení sporné a stanoví, že v tzv. řízení sporném je za věc samu pokládán nárok uplatněný žalobou, o němž má být v příslušném řízení věcně rozhodnuto. Zcela mimo pozornost Nejvyššího soudu však zůstává skutečnost, že řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče je řízením nesporným (§ 81 odst. 1 o. s. ř.). Viz. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. března 2008, sp. zn. 30 Cdo 2738/2006.

¹⁸ Rozšířenému předmětu druhé fáze detenčního řízení odpovídá delší lhůta stanovená pro vydání rozhodnutí (§ 191d odst. 4 o. s. ř.) a širší okruh dokazování, který je cílen především na zpracování znaleckého posudku a výslech znalce (§ 191d odst. 2 o. s. ř.). Lze očekávat, že vzhledem k novele právní úpravy odvolání v rámci detenčního řízení bude k situacím, kdy účastníci brojí proti usnesení soudu prvního stupně dovoláním, docházet častěji, neboť ustanovení § 191c odst. 2 o. s. ř. stanoví odvolacímu povinnost rozhodnout o odvolání do jednoho měsíce od předložení spisu. O odvolání proti usnesení dle § 191b

Tímto účelem je ochrana osobní svobody, která se řadí mezi nejvýznamnější ústavně zaručená základní lidská práva. Procesní ochrana stanovená ve prospěch tohoto práva musí být podle mého názoru vystavěna na co nejširší bázi opravných prostředků. Vezmeme-li v úvahu formalistický přístup některých soudů odrážející se v čistě bezmyšlenkovité aplikaci procesních institutů v průběhu detenčního řízení, aniž by soud posuzoval každý případ vzhledem k jeho individuálním odlišnostem, musíme nutně dospět k závěru, že připuštění dovolání proti usnesení, kterým odvolací soud potvrdil usnesení prvního stupně vydané podle § 191b odst. 5 o. s. ř., je žádoucí a potřebné.

U rozsudku vydaného podle § 191d odst. 4 o. s. ř. je situace odlišná. Proti rozsudku, kterým bylo rozhodnuto o přípustnosti dalšího držení v ústavu, je dovolání přípustné za předpokladu, že je naplněna některá z objektivních podmínek přípustnosti dovolání upravených v ustanovení § 237 o. s. ř. Subjektivní podmínky přípustnosti dovolání jsou stanoveny ve prospěch účastníků řízení. Účastníkem detenčního řízení je pouze umístěný (§ 191b odst. 3 o. s. ř.). Kromě umístěného není v řízení dalších účastníků. Tím není ani zdravotnické zařízení, které nemá v tomto případě status žalobce ani navrhovatele, ani toho, o jehož právech nebo povinnostech by mělo být v řízení jednáno (§ 90, § 94 odst. 1 o. s. ř.).¹⁹ K podání dovolání proti rozsudku vydanému podle § 191d odst. 4 o. s. ř. je tak oprávněn pouze umístěný.

Lhůty pro vydání rozhodnutí

Jednou ze základních záruk, která je právním řádem stanovena za účelem ochrany osobní svobody, je požadavek na urychlené soudní přezkoumání zákonnosti detence. Občanský soudní řád z toho důvodu stanoví v rámci řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo dalšího držení v ústavu zdravotnické péče zákonné lhůty, které musí být soudy v průběhu řízení respektovány.²⁰ Překročil-li soud zákonem stanovené lhůty pro vydání rozhodnutí, vzniká otázka, zda tato skutečnost je způsobilým důvodem k podání opravného prostředku.

Uvedenou problematikou se výslovně zabýval Nejvyšší soud, který ve vztahu k lhůtě pro vyhlášení rozsudku dle § 191d odst. 4 konstatoval, že lhůta tří měsíců se počítá od dne vydání usnesení podle § 191b odst. 4 o. s. ř. a nikoliv ode dne právní moci tohoto usnesení. Poté, co je vydáno usnesení, kterým je vysloveno, že převzetí pacienta proběhlo v souladu se zákonnými předpoklady a že tyto předpoklady i nadále trvají, naváže soud kontinuálně na vydání usnesení řízením o vyslovení dalšího držení v ústa-

vu zdravotnické péče. Druhá část řízení musí být zahájena i za předpokladu, že proti usnesení bylo podáno odvolání, neboť zákon *expressis verbis* odvolání nepřiznává odkladný účinek (§ 191c odst. 2 o. s. ř.). Závaznost zákonné tříměsíční lhůty určené na ochranu základního lidského práva na osobní svobodu tudíž pro soud znamená, že ji musí nezbytně dodržet a tomuto zákonnému požadavku i podřídit postup v řízení.²¹

Podle závěrů Nejvyššího soudu je však třeba otázku rychlosti řízení a lhůt stanovených pro vydání rozhodnutí posuzovat objektivně s ohledem na specifické okolnosti každého případu. Vzhledem ke skutečnosti, že soud musí ve velmi krátké době provést všechny důkazy potřebné pro závěr, zda je či není nutné další držení umístěného v ústavu, lze výjimečně připustit překročení tříměsíční lhůty pouze v zájmu spolehlivého zjištění skutkového stavu.²²

Nejvyšší soud dále stanovil, že soudcovskou nezávislou rozhodovací činností nelze regulovat prostřednictvím lhůt, neboť dobu na projednání věci bez zbytečných průtahů nelze vyjádřit numericky.²³ Jelikož občanský soudní řád nespojuje s marným uplynutím lhůt v detenčním řízení žádný negativní následek, je nutno přistoupit k závěru, že uvedené lhůty jsou lhůtami pořádkovými.²⁴ Nedodržení lhůt nemá v žádném případě za následek automatické propuštění pacienta z ústavu.²⁵ Vyloučeny však nejsou případné následky v hmotněprávní sféře, jako je odpovědnost za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem (zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem), či disciplinární důsledky.

Za účelem posouzení, zda nedodržením zákonné lhůty došlo k zásahu do hmotných ústavních práv pacienta či zda byly narušeny ostatní

odst. 5 o. s. ř. tak může být rozhodnuto v mnohých případech dříve, než soud prvního stupně dospěje k vydání rozsudku dle § 191d odst. 4 o. s. ř., který musí být vydán do tří měsíců od výroku o přípustnosti převzetí do ústavu a o trvání jeho důvodů.

¹⁹ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 14. 1. 2009, sp. zn. CpjN 29/2006 (dále jen stanovisko NS).

²⁰ Zákonnými lhůtami pro vydání rozhodnutí jsou soudy limitovány rovněž např. v rámci řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí (§ 193e odst. 2 o. s. ř.), řízení ve věcech obchodního rejstříku (§ 200db odst. 1 o. s. ř.), řízení ve věcech kapitálového trhu (§ 200g odst. 2 o. s. ř.). Mezi další ustanovení, jejichž cílem je naplnění práva na projednání věci bez zbytečných průtahů, se dále řadí např. čl. 8 odst. 6, čl. 38 odst. 2 Listiny, § 6, § 100, § 180a odst. 4, § 200u odst. 1 občanského soudního řádu, § 5 odst. 2 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.

²¹ Stanovisko NS.

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž.

²⁴ Pořádkové lhůty jsou lhůty, s jejichž marným uplynutím není spojen následek neúčinnosti rozhodnutí. Marné uplynutí pořádkové lhůty nemá vliv na obsah rozhodnutí.

²⁵ Tím se občanskoprávní detence odlišují od detencí trestněprávních, u nichž má marné uplynutí zákonných lhůt za následek, že zadrženo, zatčeného, či osobu vzatou do vazby je nutno propustit na svobodu.

zásady práva na spravedlivý proces, je třeba na daný případ aplikovat princip přiměřenosti, podle něhož jedno základní právo lze omezit či narušit pouze v případě ochrany jiného základního práva či svobody. Shledá-li soud, že právo pacienta na osobní svobodu bylo přiměřeně omezeno v zájmu ochrany práva na život a zdraví, je nutno učinit závěr, že nedodržení zákonných lhůt nemohlo mít samo o sobě za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

Lze uzavřít, že samotné porušení základního práva na projednání věci bez zbytečných průtahů v řízení podle ustanovení § 191d o. s. ř. nemá za následek nezákonnost rozsudku podle ustanovení § 191d odst. 4 o. s. ř., jestliže neovlivnilo dodržení ostatních zásad práva na spravedlivý proces a nepředstavovalo ani zásah do hmotných ústavních práv účastníka řízení.²⁶ Nedodrželi-li soud výše zmiňované lhůty pořádkového charakteru k vydání rozhodnutí, je nutné, aby svůj postup řádně odůvodnil s odkazem na konkrétní skutečnosti, které mu v jejich dodržení bránily.²⁷

Závěr

V posledních letech lze zaznamenat snahu zákonodárce o zkvalitnění právní úpravy směřující k ochraně osob nedobrovolně převzatých do zdravotnických zařízení. Pod tíhou kritiky ze strany Evropského soudu pro lidská práva byl zákonodárce nucen novelizovat zastaralou právní úpravu, která již neodpovídala v oblasti ochrany osobní svobody evropským standardům.²⁸

K důslednějšímu uplatňování práv člověka převzatého do zdravotnického zařízení bez jeho souhlasu přispěje i nový občanský zákoník (dále jen NOZ).²⁹ Kromě principu subsidiarity, jenž stanoví povinnost ústavu a soudu zkoumat, zda nezbytnou péči o osobu nelze zajistit mírnějším a méně omezujícím opatřením, poskytuje zákoník člověku převzatému do zdravotnického zařízení *quasi* opravný prostředek v podobě práva, aby jeho zdravotní stav, zdravotní dokumentaci nebo vyjádření ošetřujícího lékaře o neschopnosti úsudku a projevit přání samostatně přezkoumal lékař nezávislý na poskytovateli zdravotních služeb v tomto zařízení i na jeho poskytovateli. Pokud je právo na přezkum uplatněno ještě předtím, než soud rozhodne o vyslovení přípustnosti převzetí, musí být přezkum proveden tak, aby soud mohl zhodnotit výsledky přezkoumání v řízení o vyslovení přípustnosti převzetí (§ 109 NOZ).

Ochrana práv nedobrovolně hospitalizovaného člověka nebude nikdy stoprocentní, nepřistoupí-li k zákonným zárukám svědomitý postup soudů a soudem ustavených opatrovníků vycházející z posouzení individuálních okolností kaž-

dého člověka a jeho případu. Neúčelná a otroká aplikace některých institutů (např. časté využívání možnosti nedoručení rozhodnutí umístěnému, poučení soudu neodpovídající mentálními schopnostem pacienta, atd.) má za následek snížení standardu ochrany práv umístěného.

Vezmeme-li v úvahu základní účel detenčního řízení, je třeba při řešení problematických situací v článku popsaných postupovat následujícím způsobem. K překročení pořádkových lhůt, které stanoví občanský soudní řád k vydání rozhodnutí, může docházet pouze ojediněle za předpokladu řádného zdůvodnění takového postupu. Činnost opatrovníka, který byl umístěnému ustanoven soudem, je třeba podrobit kontrole ze strany soudu. Má-li soud pochybnosti o tom, zda opatrovník neplní své povinnosti náležitě, jeho postup je čistě formální, či je dokonce nečinný, musí soud přistoupit k jeho výměně. Opravné prostředky proti rozhodnutím vydaným v detenčním řízení musí být založeny na co nejširších podmínkách přípustnosti. Proti usnesení soudu prvního stupně, jež bylo vydáno podle § 191b odst. 5 o. s. ř., mají být dle mého názoru přípustné jak řádné, tak mimořádné opravné prostředky.

Přijetí nové, modernější právní úpravy detenčního řízení, která má za cíl zrychlit a zjednodušit jeho průběh a zároveň přispět k vyšší garanci práva na svobodu a osobní bezpečnost nedobrovolně hospitalizovaných osob, je krok správným směrem. Značný posun v právní úpravě detenčního řízení, která doposud stagnovala a nereflektovala dostatečným způsobem judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, přináší rovněž zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ I přesto, že se Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí zabýval výslovně lhůtou tří měsíců stanovenou k vydání rozsudku podle § 191d o. s. ř., dají se jeho závěry *mutatis mutandis* aplikovat i na lhůtu pro vydání usnesení dle § 191b odst. 4 o. s. ř. a rovněž na lhůtu 1 měsíce stanovenou odvolacímu soudu pro rozhodnutí o podaném odvolání od předložení spisu (§ 191c odst. 2 o. s. ř.).

²⁸ Novelou promítnutou do občanského soudního řádu zákonem č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, došlo rovněž k přijetí nového typu detenčního řízení (§ 191h o. s. ř.), které je primárně cíleno na pacienty na anesteziologicko-resuscitačních odděleních. Míra ochrany u osob, jejichž zdravotní stav vyžaduje poskytnutí neodkladné péče a které vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nejsou schopny činit právní úkony, a tento stav není způsoben duševní poruchou, je nastavena pouze na nezbytné minimum, což se projevuje například nemožností podat proti usnesení soudu, kterým je vysloven souhlas s převzetím pacienta, odvolání (§ 191h odst. 1, 3 o. s. ř.). V daném případě převažuje zájem na ochraně života a zdraví pacientů v komatozních stavech nad ochranou jejich osobní svobody. Přiměřený standard ochrany však musí být zajištěn i u těchto osob. Srov. stanovisko NS.

²⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.